

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 24. и 25. 02. 2022. г. изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „ХАЈДЕГЕРОВА ЕКСПЛИКАЦИЈА ПРОБЛЕМА ОНТОЛОШКЕ ДИФЕРЕНЦИЈЕ ИЗ *ТЕМЕЉНИХ ПРОБЛЕМА ФЕНОМЕНОЛОГИЈЕ (1927)* КАО ОДГОВОР НА ПИТАЊЕ О СМISЛУ БИВСТВОВАЊА“ кандидата Небојше Бановића. На основу увида у рад кандидата подносимо следећи извештај:

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ „ХАЈДЕГЕРОВА ЕКСПЛИКАЦИЈА ПРОБЛЕМА ОНТОЛОШКЕ ДИФЕРЕНЦИЈЕ ИЗ *ТЕМЕЉНИХ ПРОБЛЕМА ФЕНОМЕНОЛОГИЈЕ (1927)* КАО ОДГОВОР НА ПИТАЊЕ О СМISЛУ БИВСТВОВАЊА“ КАНДИДАТА НЕБОЈШЕ БАНОВИЋА

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Небојша Ј. Бановић је рођен 1983. године у Подгорици. Основну и средњу школу завршио је у Подгорици. Дипломирао је и магистрирао филозофију на Филозофском факултету у Никшићу. Докторске студије уписао је академске 2016/2017. године на Одељењу за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Бави се проблемима из области филозофије политике, естетике, херменеутике, онтологије. Од 2014. године је у радном односу на Филозофском факултету у Никшићу Универзитета Црне Горе, где ради на катедри за филозофију у звању сарадника у настави на наставним предметима: Увод у филозофију, Историја етике, Филозофски појмови и проблеми–увод у филозофију, Византијска и ренесансна филозофија. Објавио је више научних чланака и

рецензија, учествовао је у приређивању научних зборника и стручних часописа. Учествовао је на више домаћих и међународних научних скупова.

Докторска дисертација Небојше Бановића под насловом „Хајдегера експликација проблема онтолошке диференције из *Темељних проблема феноменологије (1927)* као одговор на питање о смислу бивствовања“ има предвиђене апстракте на српском и енглеском језику, садржај рада, 212 страница основног текста и 15 страница пописа литературе на немачком, енглеском и српском језику. Дисертација има пет поглавља: I. Уводно разматрање (стр. 1-27), II. Пут фундаменталне онтологије: *Бивствовање и време* и *Темељни проблеми феноменологије* (стр. 28-49), III. *Темељни проблеми феноменологије*: онтолошка диференција и одговор на питање о смислу бивствовања уопште (стр. 50-183), IV. *Темељни проблеми феноменологије* и повесно-онтолошко мишљење: промењени статус онтолошке диференције (стр. 184-202), V. Закључно разматрање (стр. 203-212). Свако од поглавља осим закључног подељено је на одељке.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације представља филозофско схватање и тумачење проблема онтолошке диференције (*ontologische Differenz*) од стране савременог немачког филозофа Мартина Хајдегера (Martin Heidegger (1889-1976)). Предмет дисертације је проблем онтолошке диференције, односно проблем разликовања бивствовања (*Sein*) и бивствујућег (*Seiende*) онако како је тај проблем представљен у новој, поновној, изradi трећег одсека првог дела *Бивствивања и времена*, тачније у предавањима *Темељни проблеми феноменологије* из 1927. године, у којима је објашњење онтолошке диференције постављено и схваћено као одговор на питање о смислу бивствовања (стр. 1). Предмет дисертације је Хајдегерово објашњење разликовања бивствовања и бивствујућег као разоткривање смисла (на темељу чега разумевања) бивствовања бивствујућег уопште. Такође, предмет дисертације је разматрање проблема онтолошке диференције не само унутар Хајдегеровог раног пројекта фундаменталне онтологије, него и промењени статус онтолошке диференције унутар Хајдегеровог познијег повесно-онтолошког мишљења.

Циљ дисертације састојао се у томе да се изложи на који је начин Хајдегер (ипак) успео да покаже у чему се састоји одговор на питање о смислу бивствовања, односно да се покаже да Хајдегера експликација проблема онтолошке диференције води до интерпретације времена (*Zeit*) као смисла бивствовања. Циљ дисертације је био да покаже да је уверљив Хајдегеров покушај да време објасни као хоризонт разумевања бивствовања уопште. Њен циљ је такође био да покаже да се други темељни проблеми феноменологије (проблем темељне артикулације бивствовања, проблем јединства начина бивствовања и проблем истинитосног карактера бивствовања) морају разумети првенствено с обзиром на проблем онтолошке диференције (стр. 163-183). Трагајући за остварењем ових циљева, дисертација Н. Бановића је допринела расветљавању магистралне онтолошке проблематике једног од најзначајнијих филозофа 20-тог века.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у дисертацији

У изради дисертације Небојша Бановић је следио пет хипотеза. Прва хипотеза гласи да експликација проблема онтолошке диференције код Хајдегера заокружује проблематику његове фундаменталне онтологије. Проблем онтолошке диференције према овој хипотези прожима јединство онтолошке, феноменолошке и херменеутичке проблематике Хајдегерове филозофије. Ова хипотеза је потврђена, докторанд је показао да проблем онтолошке диференције у својим различитим облицима и манфестацијама прожима читаву рану Хајдегерову филозофију схваћену као фундаманталну онтологију (стр. 8-10).

Друга хипотеза тиче се тврдње да проблематика и објашњавање проблема онтолошке диференције представља упориште Хајдегерове критике метафизике, односно њеног превазилажења. Ова теза је делимично потврђена на индиректан начин, тако што се релеванција онтолошке диференције за критику метафизике изводи из релеванције онтолошке диференције за Хајдегерову филозофију уопште (стр. 11-13).

Трећа хипотеза састоји се у ставу да на основу интерпретиране онтолошке диференције и тако разоткривеног хоризонта времена, посебно димензије презентције, Хајдегеру полази за руком да интерпретира не само бивствовање

бивствујућег које је саобразно човеку/тубивствовању, него и бивствовање бивствујућег које није саобразно човеку/тубивствовању (стр. 150-161). Ова хипотеза је потврђена интерпретацијом приручности приручног и експликацијом хоризонта презентације.

Четврта хипотеза гласи да интерпретација проблема онтолошке диференције расветљава проблем преласка са екстатичке временитости као смисла бивствовања тубивствовања на хоризонтално време као смисао бивствовања уопште и на тај начин расветљава феномен изворног времена. Ова хипотеза је такође потврђена у истраживању, на тај начин што је успостављена веза између екстатичке временитости тубивствовања/човека и хоризонталног времена као онога на темељу чега разумемо бивствовање тубивствовању/човеку несаобразног бивствујућег (стр. 116-128).

Најзад, пета хипотеза гласи да проблем онтолошке диференције има посебну интерпретативну вредност за разумевање иманентне промене у Хајдегеровом мишљењу и тзв. прелазу са тзв. Хајдегера I на Хајдегер II. Ова теза је делимично потврђена у IV поглављу дисертације (стр. 184-202).

4. Кратак опис садржаја дисертације

Основни текст дисертације подељен је, као што је већ истакнуто, на 5 поглавља: уводно разматрање, три централна поглавља и закључно разматрање. У уводном поглављу под називом „Уводно разматрање“ (стр. 1-27) докторанд је разматрао Хајдегеров пројекат фундаменталне онтологије, пратећи Хајдегерово дистанцирање од Хусерлове феноменологије, фундирање херменеутичке феноменологије и превладавање метафизике. Такође, објашњена је позиција позне Хајдегерове филозофија и проблем другог почетка. Најзад, дат је преглед актуелне, прворазредне литературе и тумачења везаних за Хајдегеров покушај да се одговори на питање о смислу бивствовања (Л. Брејвер, Т. Шијан, К. Харис, Д. Тома, О. Пегелер, Ф-В. фон Херман).

У другом поглављу под називом „Пут фундаменталне онтологије: Бивствовање и време и Темељни проблеми феноменологије“ (стр. 28-49), Н. Бановић је у светлу онтолошке диференције образложио унутрашњу структуру

Хајдегеровог пројекта фундаменталне онтологије. Указано је на оне моменте из расправе *Бивствовање и време* који упућују на проблематику трећег одсека под називом *Време и бивствовање*, а који су касније изнова обрађени у предавањима *Темељни проблеми феноменологије*, те је на тај начин доктранд реконструисао тематско јединство Хајдегерових истраживања. Такође, у овом поглављу су реконструисане методолошке хомологије Хајдегерове филозофије из *Бивствовања и времена* (феноменолошки метод досезања исходишта анализе, приступа феномену и пролаза кроз владајућа закривања) и његове филозофије из *Темељних проблема феноменологије* (феноменолошка редукција, феноменолошка конструкција и феноменолошка деструкција). На овај начин, докторанду је пошло за руком да користећи како изворне текстове, тако и релевантну литературу уверљиво реконструира тематско и методско јединство Хајдегеровог филозофирања и тиме осигура јединство тумачења и анализа у наредном, централном поглављу дисертације.

Треће, главно и централно поглавље дисертације под називом „*Темељни проблеми феноменологије: онтолошка диференција и одговор на питање о смислу бивствовања уопште*“ (стр. 50-183) има три потпоглавља/одељка. У првом одељку под називом „Деструкција метафизичких теза и првенство Кантове метафизичке тезе: негативне и позитивне поставке Кантове тезе“ (стр. 51-73) објашњено је на који начин Хајдегер, путем деструкције Кантове традиционалне метафизичке тезе да бивствовање није реалан предикат неке ствари, изводи први темељни феноменолошки проблем – проблем онтолошке диференције. Посебно је фокусирана пажња на разоткривање структуре интенционалности и на однос између интенционалности и трансценденције. Докторанд је показао да односом феномена интенционалности и трансценденције није означена само суштинска структура човека и његовог односа према свету, него је спроведено и утемељено онтолошко разликовање између докучености бивствовања и раскривености бивствујућег – бивствујућег које је увек раскривено у светлу претходно докученог бивствовања. У другом подпоглављу насловљеном „Проблем онтолошке диференције у *Бивствовању и времену*“ (стр. 73-139) Небојша Бановић је, следећи упутства из секундарне литературе, корак по корак размотрио различите облике и варијанте темељног разликовања између бивствовања и бивствујућег, на начин на који се ово разликовање и проблем онтолошке диференције појављује на

различитим местима у *Бивствовању и времену*. Редом су размотрене различите манифестације онтолошког разликовања у његовој утемељујућој функцији, од разликовања егзистенцијала и категорија (стр. 76-78), преко разликовања света и унутарсветских бивствујућих (стр. 78-82), феномена докучености у светлу онтолошке диференције (стр. 82-93), форми онтолошког диференцирања и феномена бриге, па све до феномена смрти и савести у другом одсеку *Бивствовања и времена* (стр. 105-139). Најзад, у трећем подпоглављу под називом „Онтолошка диференција у *Темељним проблемима феноменологије* као трећем одсеку првог дела *Бивствовања и времена*“ (стр. 139-183) докторанд је дошао до разјашњавалачког експлицирања онтолошке диференције и одговора на питање о смислу бивствовања. Најпре је размотрена приручност приручног у светлу онтолошке диференције (стр. 142-150), затим је испитано досезање темпоралног хоризонта презентције који сачињава смисао бивствовања (стр. 150-163), потом је указано на који начин проблем онтолошке диференције пружа одговор на питање о смислу бивствовања и омогућује заснивање онтологије као науке (стр. 163-175), да би напokon било показано како је и у ком смислу проблем онтолошке диференције надређен и утемељујући за друге темељне проблеме (стр. 175-183).

У четвртном поглављу под називом „*Темељни проблеми феноменологије* и повесно-онтолошко мишљење: промењени статус онтолошке диференције“ (стр. 184-202), докторанд се позабавио питањем о томе на који је начин главни резултат и домет филозофије у *Бивствовању и времену* и *Темељним проблемима феноменологије* – објашњење смисла бивствовања преко експликације проблема онтолошке диференције – критички превладан у другој фази Хајдегерове филозофије, у тзв. мишљењу догађаја. Следећи релевантну интерпретацију Ф. В. фон Хермана, колега Бановић је показао на који начин питање онтолошке диференције рефлектује иманентну промену у Хајдегеровом мишљењу. Оно што је раније означавано као хоризонтална димензија докучености бивствовања или истине бивствовања сада је преименовано у догађајући добачај (стр. 191). Показано је како водећа постигнућа онтолошког диференцирања на првом путу израде питања бивствовања на трансцендентално-хоризонталној стази погледа, сада захтевају допуну на повесно-отолошком путу израде бивствовања и унутар мишљења догађаја (стр. 197), а све у складу са потребом да се у повесно-онтолошкој мисаоној етапи изворније мисли сама онтолошка диференција. С друге

стране, указано је да све предочене повесно-онтолошке одредбе онтолошке диференције, ипак, сведоче о јединствености Хајдегеровог мишљења фокусираног на мишљење бивствовања као таквог из онтолошке диференције (стр. 202).

У „Закључном разматрању“ (стр. 203-212) Н. Бановић је нагласио како је основна теза истраживања, теза да објашњење онтолошке диференције представља одговор на основно питање Хајдегерове филозофије питање о смислу бивствовања, током истраживања потврђена конкретним примерима разноврсних облика онтолошког разликовања (стр. 205). Реч је о томе да је докторанд закључио да онтолошка разлика у низу својих облика и манифестација потврђује потенцијал онтолошке диференције као темељне мисли Хајдегерове филозофије. Такође, поново је потцртано како позније, повесно-онтолошко промишљање онтолошке диференције има пресудну функцију у Хајдегеровом мишљењу догађаја, сада као разликовање између истине бивствовања коју држи отворном људска егзистенција и истине бивствовања којој уједно припада скривање биствујућег (стр. 206). У „Закључном разматрању“ Н. Бановић се осврнуо и на неколико погледа на Хајдегерову филозофију, почев од Левинаса, преко Делеза до Дерида, у којима је идеја онтолошке диференције продуктивно преузета, чиме је указано на могуће правце будућег ауторовог истраживања (стр. 210).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Небојша Бановић је у дисертацији „Хајдегера експликација проблема онтолошке диференције из *Темељних проблема феноменологије (1927)* као одговор на питање о смислу бивствовања“ успешно ограничио тему свог истраживања. Тема докторске дисертације је захтевала од докторанда да направи низ сложених мисаоних корака и појмовних објашњења. Небојша Бановић је веома успешно и исцрпно изнео на видело смисао основног питања Хајдегерове филозофије – питања о смислу бивствовања уопште – и показао на који начин мисаона структура онтолошке диференције представља одговор на ово питање. Бановићев систематски преглед, анализа и дескрипција низа облика и манифестација проблема и феномена онтолошке диференције представља несумњив и значајан допринос нашој стручној и научној литератури посвећеној Хајдегеровој филозофији. Аутору је пошло за руком да (наоко само) један од неколико важних проблема Хајдегерове филозофије

систематски издвоји, анализира и објасни, а затим инкорпорира у целину Хајдегерове ране филозофије закључно са списима из околине *Бивствовања и времена* и да покаже на који начин је проблем онтолошке диференције једна од могућих нити водиља за разумевање јединства читаве Хајдегерове мисли, укључујући позну филозофију *Прилога филозофији*. Такође, у изради дисертације узета је у обзир актуелна литература о Хајдегеровој филозофији.

С друге стране, може се сматрати релативно слабијом страном докторандовог поступка то што је своју тезу формулисао и примењивао дефанзивно и уздржано, задовољавајући се пружањем разјашњења Хајдегерових ставова, додуше, често веома сложених и тешких за разумевање. У односу на уложени труд, закључни коментар дисертације изгледа редукован и скромно формулисан, али је зато вишеструко обезбеђен и проверен.

Ипак, уколико се има у виду то колику тешкоћу представља и сам покушај коректног излагања и објашњавања Хајдегерових мисли, може се сматрати да је докторанд учинио значајан пробој у истраживању неколико важних тема из Хајдегерове филозофије, као што су: дескрипција облика и манифестација онтолошке диференције у Хајдегеровој филозофији, расветљавање функције онтолошке диференције у Хајдегеровој фундаменталној онтологији, али и приказивање онтолошке диференције као нити унутрашњег јединства Хајдегерове филозофије у целини. Посебно су значајни језички преводи и објашњења појединих термина из Хајдегерове позне филозофије, за које докторанд није имао било каквог преводилачког узора, а успео је да пронађе често веома успела и инспиративна језичка решења. Небојши Бановићу је у дисертацији пошло за руком да анализом Хајдегеровог учења о онтолошкој диференцији скрене пажњу нашој научној јавности на централни домен Хајдегерове филозофије који до сада код нас није у довољној мери обрађен, као и да пружи једну релевантну и савремену интерпретацију Хајдегерове филозофије.

6. Закључак

Истраживање Хајдегерове филозофије од стране Небојше Бановића базирано је на проучавању изворне литературе, као и литературе најзначајнијих

интерпретатора Хајдегерове филозофије, посебно литературе посвећене Хајдегеровој раној филозофији до почетка 30-тих година 20-тог столећа. Циљ који је себи поставио у одобреној пријави дисертације докторанд Небојша Бановић је успешно остварио. Докторска дисертација Н. Бановића представља оригинално и самостално дело, рађена је систематично и аргументовано, на изворима обимне и добро одабране литературе, а карактерише је научни ниво који је у складу са оним што се у погледу обима и садржаја, очекује од радова ове врсте. На основу тога предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета да прихвати докторску дисертацију докторанда Небојше Бановића „Хајдегера експликације проблема онтолошке диференције из *Темељних проблема феноменологије (1927)* као одговор на питање о смислу бивствовања“, односно да му одобри усмену одбрану.

У Београду, 28. 03. 2022.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Проф. др Миланко Говедарица
ванредни професор Одељења за филозофију,
Филозофски факултет у Београду

Проф. др Ирина Деретић
редовни професор Одељења за филозофију,
Филозофски факултет у Београду

Проф. др Уна Поповић
ванредни професор Одсека за филозофију,
Филозофски факултет у Новом Саду